

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

СКОРОМНИЙ ДАНИЛО АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 343.151 (477)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України.

Науковий керівник

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,

Глинська Наталія Валеріївна,

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України,
завідувач відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

Тарасенко Руслан Владиславович,

Одеський державний університет внутрішніх справ,

професор кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії

кандидат юридичних наук,

Пилипенко Дмитро Олексійович,

Донецький юридичний інститут МВС України,

заступник декана з навчально-методичної роботи факультету № 3

Захист відбудеться «29» листопада 2018 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.884.04 Одеського державного університету внутрішніх справ за адресою: 65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Одеського державного університету внутрішніх справ за адресою: 65000, м. Одеса, пров. Сабанський, 4.

Автореферат розісланий «26» жовтня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.М. Засць

Підписано до друку 19.10.2018. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарн. «Times New Roman». Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 0,9.

Наклад 100 прим.

Видавництво ОДУВС

м. Одеса, вул. Успенська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.
тел. 0487431393; 0949464393 email – 7431393@gmail.com

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування обрання теми дослідження. Прийняття кримінальних процесуальних рішень є відповідальним етапом діяльності посадових осіб і державних органів, що здійснюють кримінальне провадження, оскільки саме рішення є одним з основних засобів забезпечення прав та законних інтересів його учасників. Слідчі, прокурори і судді, які реалізують кримінальну процесуальну діяльність, мають у своєму арсеналі два способи її здійснення: кримінальні процесуальні дії і кримінальні процесуальні рішення. В останніх завжди віддзеркалюються результати певного обсягу процесуальної діяльності, спрямованої як на з'ясування фактичних обставин кримінального провадження, так і їх юридичної кваліфікації. Чітка й однозначна регламентація підстав і порядку прийняття кримінальних процесуальних рішень сприяє правильному і безпомилковому застосуванню норм практичними працівниками органів досудового розслідування, прокуратури та суду. У цьому полягає праксеологічний аспект актуальності теми дослідження.

Особливої актуальності питання правового регулювання прийняття кримінальних процесуальних рішень набуває у зв'язку з прийняттям та застосуванням положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) 2012 року. Дослідження питань правового регулювання кримінальних процесуальних рішень і вироблення на основі цього відповідних рекомендацій для законодавця допоможе покращити ефективність функціонування КПК України та виконати поставлені у ньому завдання, що підкреслює нормативний аспект актуальності теми дисертації.

У теорії вітчизняного кримінального процесу відсутні монографічні роботи, в яких комплексно розглядалися б проблеми правового регулювання прийняття кримінальних процесуальних рішень, хоча кримінальні процесуальні рішення й були предметом досліджень багатьох учених, серед яких: С. В. Албул, М. І. Бажанов, В. О. Белоносов, А. С. Бахта, Л. О. Богословська, М. П. Водько, І. О. Воронов, Н. В. Глинська, О. В. Горбачов, В. Н. Григор'єв, Ю. М. Грошевий, М. А. Гурвіч, Л. Я. Драпкін, А. Я. Дубинський, В. Г. Заболоцький, В. С. Зеленецький, О. В. Капліна, Л. М. Карнеєва, Л. М. Лобойко, В. З. Лукашевич, П. А. Лупинська, О. І. Марочкін, Ю. В. Манаєв, О. Р. Михайленко, О. Б. Муравін, П. Ф. Пашкевич, Д. О. Пилипенко, О. О. Подобний, В. Ф. Статкус, М. С. Строгович, В. Є. Тарасенко, Р. В. Тарасенко, О. М. Толочко, А. Р. Туманянц, В. М. Хотенець, Д. М. Цехан, О. Г. Шило, С. Ф. Шумилін та ін.

Однак дослідження зазначених вище учених стосувалися загальних питань щодо поняття кримінальних процесуальних рішень, їх прийняття і виконання або ж окремих їх різновидів – вироків, рішень слідчого чи прокурора. Питання ж правового регулювання прийняття кримінальних процесуальних рішень, якщо й

розглядалися, то лише фрагментарно. Цією обставиною й зумовлюється теоретичний аспект актуальності теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Теоретичні та практичні питання дисертації досліджувалися у межах виконання плану науково-дослідної роботи та є складовою частиною дослідження теми “Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України та проблеми гармонізації вітчизняного законодавства у сфері кримінальної юстиції із законодавством Європейського Союзу” (затв. постановою Президії НАПрН України від 7 грудня 2011 р. № 79/8 та постановою вченої ради ІВПЗ НАПрН України від 23 листопада 2011 р. № 9/2, № державної реєстрації 0112U001331).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є отримання наукових результатів, що характеризуються науковою новизною, стосовно вирішення проблем правового регулювання прийняття кримінальних процесуальних рішень.

Для досягнення зазначеної мети у дисертації вирішувалися такі завдання:

- з'ясовано проблемні питання поняття, системи та функціонального призначення кримінальних процесуальних рішень;
- визначено особливості підстав та порядку прийняття кримінальних процесуальних рішень як елемента предмета правового регулювання;
- визначено особливості підстав та порядку прийняття кримінальних процесуальних рішень за нетипових ситуацій;
- із сукупності нормативних вимог виокремлено і досліджено загальні та спеціальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень;
- визначено особливості норм кримінального процесуального права, якими врегульоване прийняття рішень у кримінальному процесі;
- проведено аналіз особливостей гіпотези, диспозиції та санкції типових норм процесуального права, якими врегульовано прийняття рішень у кримінальному процесі;
- досліджено ставлення практичних працівників досудового слідства, прокуратури і суду до якості правового регулювання прийняття кримінальних процесуальних рішень і її впливу на ефективність застосування ними відповідних норм права;
- на підставі отриманих наукових результатів сформульовано пропозиції щодо удосконалення правового регулювання прийняття кримінальних процесуальних рішень.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час прийняття кримінальних процесуальних рішень.

Предмет дослідження – правове регулювання прийняття кримінальних процесуальних рішень.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань дослідження в роботі використано сукупність дослідницьких методів сучасної гносеології.

Застосовувались як спеціальні методи (спостереження, опису, опитування, вивчення документів та ін.) із метою виявлення закономірностей, що характеризують правове регулювання прийняття кримінальних процесуальних рішень (розділи 1-3), так і загальнонаукові методи, зокрема: *системно-структурний* – для концептуального аналізу інституту кримінальних процесуальних рішень, процесу їх прийняття, інституту норм права, що регулюють прийняття кримінальних процесуальних рішень, та структурних елементів указаних норм (розділи 1, 3); *формально-логічний* – при розкритті змісту та сутності понять “кримінальні процесуальні рішення”, “процес прийняття кримінальних процесуальних рішень”, “норми права, що регулюють прийняття кримінальних процесуальних рішень” та інших дефініцій у межах предмета дослідження (розділи 1-3); *догматичний метод та метод аналізу визначень* – для уточнення та поглиблення розуміння понятійно-категоріального апарату, що стосується предмета дослідження (розділи 1-3); *логіко-нормативний та моделювання* – для формулювання й обґрунтування доповнень до кримінального процесуального законодавства (підрозділ 1.3, 2.2); *конкретно-соціологічні: опитування (анкетування та інтерв'ювання, вивчення документів, спостереження)* – для з'ясування думок працівників практичних підрозділів щодо проблеми дослідження (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.2); *статистичні (групування, аналіз кількісних показників)* – для узагальнення результатів опитування, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, правозастосовної та судової практики, обґрунтування теоретичних положень роботи статистичними даними (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять: узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ та інших судів України; рішення Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України; постанови Пленуму Верховного Суду України; судові рішення, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, результати проведених опитувань 100 суддів та 100 слідчих працівників Національної поліції України.

Наукова новизна отриманих результатів визначатиметься тим, що дисертація є першим у вітчизняній науці спеціальним комплексним дослідженням правового регулювання прийняття кримінальних процесуальних рішень.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

уперше:

– з'ясовано поняття прийняття кримінальних процесуальних рішень як елемента предмета правового регулювання у кримінальному процесі, що є різновидом процесуальної діяльності, яка полягає у застосуванні

кримінальних процесуальних норм уповноваженими на те суб'єктами з метою реалізації та захисту генеральних (загальних) прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження;

- визначено особливості нетипових ситуацій прийняття кримінальних процесуальних рішень, серед яких можна виокремити такі, як: прийняття кримінальних процесуальних рішень за аналогією, із використанням практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та судом присяжних;

- запропоновано доповнити чинне кримінальне процесуальне законодавство провадженням щодо здійснення офіційного перекладу рішень ЄСПЛ, що являє собою процесуальні дії уповноважених на те учасників кримінального провадження на досудовому розслідуванні чи у судовому провадженні, спрямовані на здійснення офіційного перекладу рішення ЄСПЛ;

- сформульовано загальні та спеціальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень;

- виокремлено специфічні риси норм права, що регулюють прийняття кримінальних процесуальних рішень, серед яких можна назвати такі: 1) вони спрямовані на регулювання суспільних відносин у сфері прийняття кримінальних процесуальних рішень; 2) адресовані уповноваженим на те суб'єктам (слідчим, прокурорам, суддям, присяжним); 3) переважно мають диспозитивний характер правового регулювання;

- сформульовано визначення норм права, що регулюють прийняття кримінальних процесуальних рішень, під якими треба розуміти первинний формально визначений елемент системи права, що володіє організаційно-процедурним та управлінським характером, містить певне правило поведінки з тим, щоб урегулювати суспільні відносини у сфері прийняття кримінальних процесуальних рішень, та забезпечується державою за рахунок засобів правового впливу;

удосконалено:

- визначення функціонального призначення кримінальних процесуальних рішень із точки зору цінності їх правового регулювання для забезпечення прав, свобод і законних інтересів суб'єктів кримінального процесу, що полягає у перевагах таких рішень, як ефективного інструмента виконання поставлених завдань;

- поняття системи кримінальних процесуальних рішень, що є відносно відокремленою сукупністю кримінальних процесуальних рішень, які перебувають у постійній взаємодії та взаємозв'язку між собою, володіє якісно новими, непритаманними жодному з її елементів, рисами, що дозволяють ефективно забезпечувати захист прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального судочинства;

- поняття прийняття кримінальних процесуальних рішень, під яким слід розуміти законодавчо врегульовану свідому та цілеспрямовану процесуальну

діяльність слідчого, прокурора та судді із застосування кримінальних процесуальних норм, що являє собою інформаційний процес судово-слідчого пізнання і що завершується прийняттям правозастосовного акта-документа з метою виконання завдань кримінального судочинства;

– процес прийняття кримінальних процесуальних рішень, основними етапами якого є: 1) з'ясування обставин справи, що передбачає розпізнання ситуації, формування цілі та розробку алгоритму дій; 2) попередня підготовка рішення, де відбувається визначення критеріїв й обмежень для прийняття рішень, пошук, оцінка та безпосередній вибір альтернативи; 3) прийняття та оформлення рішення, де відбувається знаходження, оцінка й тлумачення норм як матеріального, так і процесуального права, а також документальне оформлення правозастосовного акта-документа;

– поняття структури норм кримінального процесуального права, що являє собою зумовлену фактичними суспільними відносинами у сфері кримінального судочинства внутрішню будову норм права, яка відбивається у їх поділі на складові елементи, що розташовані у певному порядку та взаємодіють між собою, забезпечуючи належне функціонування норм із тим, щоб досягти мети кримінального процесу;

– науковий підхід, згідно з яким структура норм права є варіативною (змінною);

– визначення гіпотези норми права, що регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень, під якою слід розуміти елемент норми права, що закріплює правову модель суспільних відносин, з настанням яких починає діяти правило поведінки, що регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень;

– визначення диспозиції норми права, що регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень, під якою слід розуміти елемент норми права, що безпосередньо закріплює правило поведінки, в якому визначаються права й обов'язки слідчого, прокурора та судді як суб'єктів правозастосовної діяльності та виконання якого має наслідком прийняття процесуального рішення;

– визначення санкції норми права, що регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень, під якою слід розуміти елемент норми права, що регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень та за рахунок визначених заходів впливу утримує слідчого, прокурора та суддю від порушень законодавства під час правозастосовної діяльності з тим, щоб забезпечити дотримання положень як диспозиції, так і гіпотези такої норми;

дістали подальшого розвитку:

– наукові погляди, відповідно до яких процес прийняття кримінальних процесуальних рішень не включає етап виконання та контролю за виконанням прийнятого рішення;

- обґрунтування того, що при прийнятті кримінальних процесуальних рішень можна здійснювати посилання винятково на практику ЄСПЛ, що має український переклад;

- позиція, згідно з якою судом присяжних є винятково англо-американська модель залучення громадськості до відправлення правосуддя;

- підхід, відповідно до якого серед принципів кримінального провадження не варто виокремлювати принципи окремих стадій чи інститутів;

- положення, згідно з яким кримінальні процесуальні санкції можуть передбачати як негативні, так і позитивні наслідки.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у:

- науково-дослідній сфері – для подальших наукових досліджень питань прийняття кримінальних процесуальних рішень (акт впровадження Національної академії правових наук України від 9 квітня 2018 р.);

- правотворчій діяльності – для удосконалення правової регламентації прийняття кримінальних процесуальних рішень;

- правозастосовній діяльності – для забезпечення єдності практики застосування норм чинного законодавства, що регулюють прийняття кримінальних процесуальних рішень (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 25 квітня 2018 р.);

- навчальному процесі – для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій із таких дисциплін: “Кримінальний процес”, “Теорія та практика обґрунтованості рішень у кримінальному провадженні”, “Теорія та практика кримінального судочинства”, “Забезпечення права на справедливий суд у кримінальному судочинстві”, “Забезпечення прав особи в кримінальному судочинстві” (акт впровадження Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого від 12 квітня 2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані у дисертації положення, узагальнення, висновки, рекомендації, пропозиції обґрунтовані дисертантом на підставі особистих досліджень у результаті опрацювання та аналізу наукових, нормативних, статистичних та емпіричних джерел.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати наукового дослідження оприлюднені на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, а також на засіданні ради молодих учених, зокрема: Всеукраїнській науково-практичній конференції “Актуальні проблеми кримінального права та процесу” (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя” (м. Дніпро, 4-5 травня 2018 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах

європейської інтеграції” (м. Одеса, 18 травня 2018 р.), Раді молодих учених Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України (м. Харків, 4 грудня 2017 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображені у 8 наукових публікаціях, у тому числі 3 статтях – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 2 статтях – у зарубіжних наукових виданнях, а також 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 242 сторінки, з них основний текст – 202 сторінки, список використаних джерел (211 найменувань) – 21 сторінка, додатків (4) на 8 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, зазначено відомості про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 “Сутність правового регулювання прийняття кримінальних процесуальних рішень” складається з трьох підрозділів, у яких розглянуто поняття, система і функціональне призначення кримінальних процесуальних рішень, досліджено ознаки та поняття прийняття кримінальних процесуальних рішень й з'ясовано його місце серед елементів предмета правового регулювання у кримінальному процесі. Проаналізовано нетипові ситуації, що можуть виникати при прийнятті кримінальних процесуальних рішень.

У *підрозділі 1.1 “Поняття, система і функціональне призначення кримінальних процесуальних рішень”* висвітлено найбільш характерні риси кримінальних процесуальних рішень та сформульоване їх поняття. Досліджено систему процесуальних рішень у кримінальному судочинстві й розкрито зміст її складу, внутрішньосистемних зв'язків та функціонування. Наведено авторське визначення системи кримінальних процесуальних рішень, під якою слід розуміти відносно відокремлену сукупність кримінальних процесуальних рішень, що перебувають у постійній взаємодії та взаємозв'язку між собою, володіє новими (якісно вищими), несприятливими жодному з її елементів, рисами, що дозволяють їй

ефективно забезпечувати захист прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального судочинства.

Також з'ясовано функціональне призначення кримінальних процесуальних рішень з точки зору цінності їхнього правового врегулювання для забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів кримінального процесу, що полягає у перевагах таких рішень, як ефективного інструмента виконання поставлених завдань.

У підрозділі 1.2 *“Прийняття рішень як елемент предмета правового регулювання у кримінальному процесі”* проведено аналіз основних підходів до розуміння процесу прийняття рішень, виокремлено основні ознаки та сформульовано визначення процесу прийняття кримінальних процесуальних рішень, під яким слід розуміти законодавчо врегульовану, свідому та цілеспрямовану процесуальну діяльність слідчого, прокурора та судді із застосування кримінальних процесуальних норм, що являє собою інформаційний процес судово-слідчого пізнання і що завершується прийняттям правозастосовного акта-документа з метою виконання завдань кримінального судочинства.

Детально розглянуто механізм прийняття кримінальних процесуальних рішень та обґрунтовано наукову позицію, згідно з якою етап виконання та контролю за виконанням рішень не входить до процесу прийняття кримінальних процесуальних рішень. Серед основних етапів прийняття кримінальних процесуальних рішень виділено: 1) з'ясування обставин справи; 2) попередню підготовку рішення; 3) прийняття та оформлення рішення.

Також з'ясовано місце прийняття рішень як елемента предмета правового регулювання у кримінальному процесі. Прийняття рішень у цьому ракурсі являє собою різновид процесуальної діяльності, що полягає у застосуванні кримінальних процесуальних норм уповноваженими на те суб'єктами з метою реалізації та захисту генеральних (загальних) прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

У підрозділі 1.3 *“Нетипові ситуації при прийнятті кримінальних процесуальних рішень”* проведено аналіз нетипових ситуацій при прийнятті кримінальних процесуальних рішень, серед яких виокремлюються такі: прийняття кримінальних процесуальних рішень за аналогією, із використанням практики ЄСПЛ та судом присяжних.

До особливостей прийняття кримінальних процесуальних рішень за аналогією віднесено спеціальний механізм вироблення процесуальних рішень, що складається з таких етапів: 1) виявлення пробілу (прогаліни); 2) пошук положень законодавства; 3) застосування аналогії.

Особливостями прийняття кримінальних процесуальних рішень із використанням практики ЄСПЛ є те, що: по-перше, однією з основних умов застосування практики ЄСПЛ є наявність офіційного перекладу відповідного

рішення; по-друге, механізм офіційного перекладу рішень ЄСПЛ. Також запропоновано доповнити чинне кримінальне процесуальне законодавство “провадженням щодо здійснення офіційного перекладу рішень ЄСПЛ”, що являє собою процесуальні дії уповноважених на те учасників кримінального провадження на досудовому розслідуванні чи у судовому провадженні, спрямовані на здійснення офіційного перекладу рішення ЄСПЛ.

Серед особливостей прийняття кримінальних процесуальних рішень судом присяжних наведено такі: 1) розмежування компетенції професійного судді та колеги присяжних; 2) вердикт присяжних як окреме кримінальне процесуальне рішення; 3) вимоги до форми вердикту; 4) порядок голосування журі; 5) нуліфікуюча здатність вердикту.

Розділ 2 “Правила прийняття кримінальних процесуальних рішень” складається з двох підрозділів, у яких розглянуто як загальні, так і спеціальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень.

У підрозділі 2.1 “Загальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень” наведено найбільш характерні риси загальних правил прийняття кримінальних процесуальних рішень, сформульовано їх визначення та відображено відмінності від загальних засад кримінального провадження.

Серед загальних правил прийняття кримінальних процесуальних рішень виокремлено такі: 1) прийняття рішення уповноваженим на те суб’єктом кримінального провадження (компетентною посадовою особою); 2) розумні строки; 3) належна структура; 4) наявність усіх визначених законом реквізитів; 5) правильне застосування належних норм матеріального та процесуального законодавства; 6) обґрунтованість кримінальних процесуальних рішень; 7) вмотивованість кримінальних процесуальних рішень; 8) розумність прийняття кримінальних процесуальних рішень.

У підрозділі 2.2 “Спеціальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень” розглянуто правила прийняття кримінальних процесуальних рішень при аналогії, із застосуванням практики ЄСПЛ та судом присяжних.

Серед правил прийняття кримінальних процесуальних рішень при аналогії виокремлено такі: 1) підставою застосування аналогії є наявність прогалини (пробілу) у праві; 2) суб’єктами застосування аналогії при прийнятті процесуальних рішень є слідчий, прокурор, суддя та присяжний (суду шефенів); 3) застосування аналогії не повинно суперечити положенням кримінального процесуального законодавства; 4) обґрунтування та наведення конкретних мотивів застосування аналогії.

До основних правил прийняття кримінальних процесуальних рішень із застосуванням практики ЄСПЛ віднесено такі: 1) при колізії положень практики ЄСПЛ та норм національного законодавства (за винятком

Конституції України) пріоритет надається положенням практики ЄСПЛ; 2) при прийнятті кримінальних процесуальних рішень використовується офіційний переклад практики ЄСПЛ; 3) якщо офіційний переклад рішення ЄСПЛ відсутній, то застосовується переклад українською мовою із зазначенням його джерела.

Правилами прийняття кримінальних процесуальних рішень судом присяжних визначено такі: 1) основою для прийняття вердикту присяжних слугують фактичні відомості про обставини провадження, що досліджені у суді; 2) суб'єктами прийняття вердикту є винятково присяжні; 3) наведення обґрунтування рішень.

Розділ 3 “Норми права, як основний елемент механізму правового регулювання прийняття кримінальних процесуальних рішень” складається з двох підрозділів, у яких розглянуто як загальну характеристику норм кримінального процесуального права, що регулюють прийняття рішень, так і характеристику структурних елементів типових норм права, що регулюють прийняття кримінальних процесуальних рішень.

У підрозділі 3.1 “Загальна характеристика норм кримінального процесуального права, які регулюють прийняття рішень” з'ясована відмінність таких понять, як “норми права” та “правові норми”, наведені загальні, галузеві та специфічні риси норм кримінального процесуального права, що регулюють прийняття рішень, та сформульоване їх визначення, під якими варто розуміти первинні формально визначені елементи системи права, що володіють організаційно-процедурним, управлінським характером, містять певне правило поведінки з тим, щоб урегулювати суспільні відносини у сфері прийняття кримінальних процесуальних рішень, та забезпечується державою за рахунок засобів правового впливу.

Розглянуто питання структури норм права, що регулюють прийняття кримінальних процесуальних рішень, й основні підходи до визначення її елементів. Запропоновано визначити структуру норм кримінального процесуального права як варіативну, зміни в якій відбуватись винятково в межах елементів відповідної структури (можуть змінюватись нормативно-правові приписи у межах гіпотези, диспозиції чи санкції), не зачіпаючи при цьому її склад (елементів залишається три). Визначальним фактором змін у середині структури норми права є функція відповідної норми. “Субкомпоненти” елементів структури укомплектовуються з усього масиву законодавства у такий спосіб, щоб функція відповідної норми була виконаною із дотриманням усіх як галузевих, так і загальноправових вимог. Однак зміни у середині норми обмежені її жорсткою структурою із трьох елементів – гіпотези, диспозиції та санкції.

З'ясоване співвідношення таких понять, як “норма права”, “логічна норма” та “нормативно-правовий припис”. Зроблено висновок про недоцільність виокремлювання серед норм права так званих нетипових норм.

У підрозділі 3.2 *“Характеристика структурних елементів типових норм права, що регулюють прийняття кримінальних процесуальних рішень”* наведені найбільш характерні риси гіпотези норм права, що регулюють прийняття кримінальних процесуальних рішень, їх визначення та класифікація залежно від: рівня конкретизації; наявності чи відсутності життєвих обставин, з якими пов'язується дія правила поведінки; кількості життєвих обставин, з якими пов'язується прийняття кримінального процесуального рішення.

Проведено аналіз диспозицій норм права, що регулюють прийняття кримінальних процесуальних рішень. Виокремлено їх основні ознаки, сформульовано визначення та наведено класифікацію залежно від: ступеня визначеності; способу закріплення правила поведінки; галузевого походження нормативно-правових приписів, що входять у диспозицію норм права.

Досліджено санкції норм права, що регулюють прийняття кримінальних процесуальних рішень, виокремлено їх характерні риси та запропоновано визначення. Також проведено їх класифікацію залежно від: способу охорони правопорядку; галузі права, де розміщені нормативно-правові приписи, що входять до структури згадуваних санкцій; за ступенем визначеності.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження розв'язана конкретна наукова проблема, що має важливе значення для науки і практики кримінального процесу, а саме: вперше комплексно досліджено правове регулювання прийняття кримінальних процесуальних рішень, на підставі чого отримані нові обґрунтовані теоретичні та прикладні результати, до найважливіших з яких належать такі:

1. Під кримінальним процесуальним рішенням слід розуміти індивідуальний правозастосовний акт-документ, що є формою діяльності уповноважених на те суб'єктів із виконання завдань кримінального судочинства, приймається як результат дослідження певної процесуальної інформації у перебігу кримінального провадження, втілюється у визначену законом процесуальну форму та відіграє роль юридичного факту, виконання якого забезпечується державою.

Функціональне призначення кримінальних процесуальних рішень з точки зору цінності їх правового регулювання для забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів кримінального процесу полягає у перевагах таких рішень як ефективного інструмента виконання поставлених завдань.

2. Визначальними характеристиками системи кримінальних процесуальних рішень є її склад, внутрішні зв'язки між елементами та характер функціонування як цілісної одиниці. Під системою кримінальних процесуальних рішень слід розуміти відносно відокремлену сукупність кримінальних процесуальних рішень, які перебувають у постійній взаємодії та взаємозв'язку між собою, володіє якісно новими, не притаманними жодному з її елементів, рисами, що дозволяють ефективно забезпечувати захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального судочинства.

3. Основними рисами процесу прийняття кримінальних процесуальних рішень є таке: 1) це законодавчо врегульована діяльність із застосування кримінальних процесуальних норм; 2) здійснюється уповноваженою на те посадовою особою одноособово чи колегіально; 3) є інформаційним процесом судово-слідчого пізнання; 4) цілеспрямована свідомо діяльність людини; 5) є процесом, що складається з кількох послідовних стадій; 6) є одним з елементів (етапів) діяльності з досягнення мети кримінального судочинства; 7) завершальним результатом є оформлене як правозастосовний акт-документ кримінальне процесуальне рішення.

4. Прийняття кримінальних процесуальних рішень – це законодавчо врегульована, свідомо та цілеспрямована процесуальна діяльність слідчого, прокурора та судді (суду) із застосування кримінальних процесуальних норм, що являє собою інформаційний процес судово-слідчого пізнання і що завершується прийняттям правозастосовного акта-документа з метою виконання завдань кримінального судочинства.

5. Основними етапами процесу прийняття кримінальних процесуальних рішень є: 1) з'ясування обставин справи, що передбачає розпізнання ситуації, формування цілі та розробку алгоритму дій; 2) попередня підготовка рішення, де відбуваються визначення критеріїв й обмежень для прийняття рішень, пошук, оцінка та безпосередній вибір альтернативи; 3) прийняття та оформлення рішення, де відбувається знаходження, оцінки й тлумачення норм як матеріального, так і процесуального права, а також документальне оформлення правозастосовного акта-документа.

6. Прийняття рішень як елемент предмета правового регулювання у кримінальному процесі являє собою різновид процесуальної діяльності, що полягає у застосуванні кримінальних процесуальних норм уповноваженими на те суб'єктами з метою реалізації та захисту генеральних (загальних) прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

7. Серед нетипових ситуацій прийняття кримінальних процесуальних рішень можна виокремити такі: прийняття кримінальних процесуальних рішень за аналогією, із використанням практики ЄСПЛ та судом присяжних.

Особливостями прийняття кримінальних процесуальних рішень за аналогією є спеціальний механізм вироблення процесуальних рішень, що складається з таких етапів: 1) виявлення пробілу (прогалини), де визначається характер такої ситуації, з'ясовується її приналежність до предмета правового регулювання кримінального процесу та виокремлюються найбільш характерні риси неврегульованих суспільних відносин; 2) пошук положень законодавства, де вирішуються питання про наявність умови для застосування аналогії закону (у випадку, якщо аналогія закону неможлива, застосовується аналогія права та проводиться необхідна для неї підготовка); 3) застосування аналогії для врегулювання подібних правовідносин, що передбачає конструювання казуального правила поведінки, оцінку його відповідності положенням чинного законодавства, а також застосування такого правила й оформлення відповідного процесуального рішення.

Особливостями прийняття кримінальних процесуальних рішень із використанням практики ЄСПЛ є те, що: 1) однією з основних умов застосування практики ЄСПЛ є наявність офіційного перекладу відповідного рішення; 2) механізм офіційного перекладу рішень ЄСПЛ.

Запропоновано доповнити чинне кримінальне процесуальне законодавство “провадженням щодо здійснення офіційного перекладу рішень ЄСПЛ”, що являє собою процесуальні дії уповноважених на те учасників кримінального провадження на досудовому розслідуванні чи у судовому провадженні, спрямовані на здійснення офіційного перекладу рішення ЄСПЛ.

Особливостями прийняття кримінальних процесуальних рішень судом присяжних є: 1) розмежування компетенції професійного судді та колегиї присяжних; 2) вердикт присяжних як окреме кримінальне процесуальне рішення; 3) вимоги до форми вердикту; 4) порядок голосування журі; 5) нуліфікуюча здатність вердикту.

8. Загальними правилами прийняття кримінальних процесуальних рішень є такі: 1) прийняття рішення уповноваженим на те суб'єктом кримінального провадження (компетентною посадовою особою); 2) розумні строки; 3) належна структура; 4) наявність усіх визначених законом реквізитів; 5) правильне застосування належних норм матеріального та процесуального законодавства; 6) обґрунтованість кримінальних процесуальних рішень; 7) вмотивованість кримінальних процесуальних рішень; 8) розумність прийняття кримінальних процесуальних рішень.

Спеціальними правилами прийняття кримінальних процесуальних рішень є: 1) правила прийняття кримінальних процесуальних рішень при аналогії кримінальних процесуальних рішень; 2) правила прийняття кримінальних процесуальних рішень із застосуванням практики ЄСПЛ; 3) правила прийняття кримінальних процесуальних рішень судом присяжних.

9. Специфічними рисами норми права, що регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень, є такі: 1) вона спрямована на регулювання суспільних відносин у сфері прийняття кримінальних процесуальних рішень; 2) адресована уповноваженим на те суб'єктам (слідчим, прокурорам, суддям, присяжним); 3) переважно має диспозитивний характер правового регулювання.

Під нормою права, що регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень, варто розуміти первинний формально визначений елемент системи права, що володіє організаційно-процедурним, управлінським характером, містить певне правило поведінки з тим, щоб врегулювати суспільні відносини у сфері прийняття кримінальних процесуальних рішень, та забезпечується державою за рахунок засобів правового впливу.

10. Структура норм кримінального процесуального права – це зумовлена фактичними суспільними відносинами у сфері кримінального судочинства внутрішня будова норм права, яка виражається у їх поділі на складові елементи, що розташовані у певному порядку та взаємодіють між собою, забезпечуючи належне функціонування норм із тим, щоб досягти мети кримінального процесу.

Структура норм кримінального процесуального права є варіативною (змінною), але зміни у ній відбуваються винятково в межах елементів відповідної структури (можуть змінюватись нормативно-правові приписи у межах гіпотези, диспозиції чи санкції), не зачіпаючи при цьому її склад (елементів залишається три). Визначальним фактором змін у середині структури норми права є функція відповідної норми. “Субкомпоненти” елементів структури укомплектовуються з усього масиву законодавства у такий спосіб, щоб функція відповідної норми була виконаною із дотриманням усіх як галузевих, та і загальноправових вимог. Однак зміни у середині норми обмежені її жорсткою структурою із трьох елементів – гіпотези, диспозиції та санкції.

11. Під гіпотезою норми права, що регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень, слід розуміти елемент норми права, що закріплює правову модель суспільних відносин, з настанням яких починає діяти правило поведінки, що регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень.

12. Під диспозицією норми права, що регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень, слід розуміти елемент норми права, що безпосередньо закріплює правило поведінки, в якому визначаються права й обов'язки слідчого, прокурора та судді як суб'єктів правозастосовної діяльності та виконання якого має наслідком прийняття процесуального рішення.

13. Під санкцією норми права, що регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень, слід розуміти елемент норми права, що регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень та за рахунок визначених

заходів впливу утримує слідчого, прокурора та суддю від протиправної правозастосовної діяльності з тим, щоб забезпечити дотримання положень як диспозиції, так і гіпотези такої норми.

Під правовідновлювальними санкціями норм права, що регулюють прийняття кримінальних процесуальних рішень, розуміється елемент норми права, що регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень, основним завданням якого є відновлення попереднього стану та усунення негативних наслідків неправомірного процесуального рішення слідчого, прокурора чи судді.

Каральні санкції норм права, які регулюють прийняття кримінальних процесуальних рішень, являють собою структурний елемент норми права, що закріплює вид і міру реалізації юридичної відповідальності суб'єкта, який прийняв процесуальне рішення, та передбачає негативні для правопорушника наслідки особистого, матеріального або організаційного характеру.

Заохочувальні санкції норми права, що регулюють прийняття кримінальних процесуальних рішень, – це структурний елемент норми права, яка регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень, що закріплюють вид і міру юридичного схвалення добровільної поведінки суб'єкта у формі винагороди як результат певних заслуг при правозастосуванні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Скоромний Д. А. Етапи прийняття кримінальних процесуальних рішень. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 2(9). С. 218-234.

2. Скоромний Д. А. Загальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень: ознаки, поняття, відмінність від засад кримінального провадження. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. / голов. ред. Борисов В. І. Харків: Право, 2015. Вип. 30. С. 193-199.

3. Скоромний Д. А. Особливості прийняття кримінальних процесуальних рішень за аналогією. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. / голов. ред. Борисов В. І. Харків: Право, 2018. Вип. 35. С. 250-262.

4. Скоромний Д. А. Особливості прийняття кримінальних процесуальних рішень із використанням практики ЄСПЛ. *Вісник кримінального судочинства України*. 2016. № 3. С. 178-185.

5. Скоромний Д. А. Санкція норми права, що регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 245-248.

6. Скоромний Д. А. Прийняття кримінальних процесуальних рішень у разі колізії норм права. *Правові та інституційні механізми забезпечення*

розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.). Одеса: “Гельветика”, 2018. С. 372-374.

7. Скоромний Д. А. Прийняття рішень як елемент предмета правового регулювання у кримінальному процесі. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф.*, (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.). Кривий Ріг: Донецьк. юрид. ін-т МВС України, 2015. С. 177-179.

8. Скоромний Д. А. Релятивність кримінальних процесуальних норм. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, (м. Дніпро, 4-5 травня 2018 р.). Дніпро: ГО “Правовий світ”, 2018. С. 95-97.

АНОТАЦІЯ

Скоромний Д. А. Правове регулювання прийняття кримінальних процесуальних рішень. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сталіна Національної академії правових наук України, Харків, 2018.

Дисертація є першим у вітчизняній науці спеціальним комплексним дослідженням правового регулювання прийняття кримінальних процесуальних рішень. У роботі висвітлено ознаки, поняття, систему та функціональне призначення кримінальних процесуальних рішень.

Проведено аналіз процесу прийняття рішень у кримінальному судочинстві, на підставі якого виокремлено його основні ознаки, запропоновано визначення, висвітлено основні етапи, а також з'ясовано його місце серед елементів предмета правового регулювання у кримінальному судочинстві.

Визначено ознаки та поняття загальних правил прийняття кримінальних процесуальних рішень, а також їх відмінність від загальних засад кримінального провадження. На підставі проведеного аналізу сформульовані як загальні, так і спеціальні правила прийняття процесуальних рішень у кримінальному судочинстві.

Висвітлено риси норм права, що регулюють прийняття кримінальних процесуальних рішень, запропоновано їх визначення та досліджено їх структуру.

Розкрито зміст та поняття гіпотези, диспозиції та санкції норм права, що регулює прийняття кримінальних процесуальних рішень, а також запропонована їх класифікація.

Ключові слова: правове регулювання, процес прийняття рішень, кримінальні процесуальні рішення, правила прийняття рішень.

АНОТАЦІЯ

Скоромний Д. А. Правовое регулирование принятия уголовных процессуальных решений. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность – Научно-исследовательский институт изучения проблем преступности имени академика В. В. Сташиса Национальной академии правовых наук Украины, Харьков, 2018.

Диссертация является первым в отечественной науке специальным комплексным исследованием правового регулирования принятия уголовных процессуальных решений. В работе освещены признаки, понятия, систему и функциональное назначение уголовных процессуальных решений.

Проведен анализ процесса принятия решений в уголовном судопроизводстве, на основании которого выделены его основные признаки, предложено определение, освещены основные этапы, а также выяснено место среди элементов предмета правового регулирования в уголовном судопроизводстве.

Определены признаки и понятие общих правил принятия уголовных процессуальных решений, а также их отличие от общих принципов уголовного производства. На основании проведенного анализа сформулированы как общие, так и специальные правила принятия процессуальных решений в уголовном судопроизводстве.

Освещены особенности норм права, регулирующих принятие уголовных процессуальных решений, предложено их определения и исследованы их структуру.

Раскрыто содержание и понятие гипотезы, диспозиции и санкции норм права, регулирующего принятия уголовных процессуальных решений, а также предложена их классификация.

Ключевые слова: правовое регулирование, процесс принятия решений, уголовные процессуальные решения, правила принятия решений.

SUMMARY

Skoromnyi D. A. Legal regulation of decision-making in criminal justice.

– Qualification scientific work on the rights of manuscript.

The dissertation for the degree of the Candidate of Legal Sciences, specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensics; Operative and Investigative Activity – Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kharkiv, 2018.

The dissertation is the first in the national science special complex research of legal regulation of decision-making in criminal justice. The research work highlights the most characteristic features of criminal procedural decisions and formulates their definition. The system of procedural decisions in criminal justice is investigated and disclosed meaning of its composition, intra system connections and functioning. It also clarifies the functional purpose of procedural decisions in terms of the value of their legal regulation to ensure the rights and legitimate interests of the subjects of the criminal process.

Singled out features and proposed definition of decision-making process in criminal proceedings as a result of conducted analysis. The main approaches to determining the stages of decision-making are highlighted and the author's vision of the given process of law enforcement is presented. Found the place of decision-making among such elements of the subject of legal regulation in criminal proceedings, as general human rights, procedural status of participants in proceedings (procedural relations) and the procedure for criminal proceedings (procedural activities).

Atypical situations are analyzed in the course of making criminal procedural decisions and the features of each of them are singled out. The decision-making process by analogy is considered and its features are revealed in the application of the analogy of the law and the analogy of the principles. The basic stages of decision making by analogy are singled out. The study of decision-making using the practice of the European Court of Human Rights (hereinafter – the ECtHR) was conducted and further developed scientific opinions, according to which, when

applying for legal action, references can be made exclusively to the decisions of the ECtHR, which have Ukrainian translation. Based on the results, the theoretically substantiated proposals on improving the current criminal procedural legislation of Ukraine in this area are formulated. The peculiarities of jury trials are highlighted and got further development scientific position that as the jury trial can be called exclusively the Anglo-American model of public involvement in the administration of justice.

Features and the concept of the general rules of criminal procedural decision-making are defined, and how they differ from the general principles of criminal proceedings. On the basis of the analysis the general rules of criminal procedural decision-making are formulated, the non-compliance of which, results in the illegality of such decisions. It also proposes special rules for making decisions related to such unusual situations as decision-making by analogy, using the practice of the ECtHR and the administration of justice by jury.

The correlation between such concepts as “norm of law” and “legal norm”, as well as their delimitation in the form of expression, level of concreteness and fixing method (acquisition of normativity) are proposed. The general (characteristic of all norms of law), special (inherent in the norms of criminal procedural law) and specific features of the law norms that are regulating the criminal procedural decision-making are highlighted, as well as the author's definition of these norms is proposed. The content of law norms structure is discovered, its characteristic features are outlined and the definition of the concept “the structure of the norms of criminal procedural law” is formulated. The main approaches to the selection of elements in the middle of the structure are investigated and the scientific approach according to which the structure of the rules of law is variable is improved. Scientific advances have been further developed, according to which the elementary part of the system of legislation is the normative-legal rule and the justification that among the norms of law it is impossible to distinguish special norms.

The content and concept of the hypothesis of the rules of law that regulates the adoption of criminal procedural decisions, as well as the classification of them depending on the level of specification, availability or absence of life circumstances, as well as the number of life circumstances, are revealed. The main features of the disposition of the law norms that governs the criminal procedural decisions-making are given, they are classified according to the degree of certainty, the way of securing the rules of conduct and the branch origin of the legal regulations. The signs and concepts of sanctions of law norms that are regulating

criminal procedural decision-making are determined, as well as their classification according to the way of securing the rules of conduct, the degree of certainty and the field of law, where the normative-legal rule that are part of its structure are located.

Key words: legal regulation, decision-making process, criminal procedural decisions, rules of decision-making.